

OLGA NOWAK

WYBIERAM ŻYCIE

**POKOLENIE X W POWIEŚCIACH HISZPAŃSKICH AUTOREK
OSTATNIEJ DEKADY XX WIEKU**

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO

WYBIERAM ŻYCIE

OLGA NOWAK

WYBIERAM ŻYCIE

**POKOLENIE X W POWIEŚCIACH HISZPAŃSKICH AUTOREK
OSTATNIEJ DEKADY XX WIEKU**

**WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2021**

Recenzent
dr hab. Nina Pluta-Podleszańska, prof. UP

Redaktor Wydawnictwa
Anna Świtalska-Jopek

Projekt okładki i stron tytułowych
Studio Spectro

Ilustracja na okładce
Beata Sosnowska

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego
oraz Zakładu Iberystyki Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-144-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37; 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE 9

CZĘŚĆ PIERWSZA POKOLENIE X, CZYLI POKOLENIE Z WIELOMA NIEWIADOMYMI

POKOLENIE X JAKO FENOMEN SPOŁECZNO-KULTUROWY 19

- Geneza nazwy 19
- Pokolenie X* 21
- Rodzice 24
- Pokolenie „Ja wysiadam” 26
- Od „nieudacznika” do „Piotrusia Pana” 30
- Pokolenie medialne 33
- Seattle Sound Machine 36
- Heroina 40

MILEURISTAS – POKOLENIE X PO HISZPAŃSKU 43

- Nowe społeczeństwo – Hiszpania po 1975 roku 47
- Wydarzenia historyczne i społeczno-kulturowe a narodziny *mileuristas* 51

BOOM HISZPAŃSKIEJ MŁODEJ PROZY W OSTATNIEJ DEKADZIE
XX WIEKU 54

- Nowi autorzy 54
- Literackie Pokolenie X 57
- Nowy bohater 60

SPIS TREŚCI

- Nowy realizm 63
- Poprzednicy 66
- „Zróbmy hałas!”, czyli powieść punkowa 72
- Literatura audiowizualna 76

AUTORKI POKOLENIA X 81

- Feminizm, kobieta i płeć 81
- Tkanie własnej płci 84
- Pisarstwo kobiet w Hiszpanii w XIX wieku 87
- Początek XX wieku 89
- Hiszpania frankistowska 91
- Transformacja 95
- Literatura kobiet 97
- Lata dziewięćdziesiąte – literatura „kobieca” 99
- Czy pisarka może być feministką? 103
- Pisarki Pokolenia X 104
- Violeta Hernando 108
- Lucía Etxebarria 109
- Gabriela Bustelo 112
- Care Santos 113
- Espido Freire 114
- Belén Gopegui 116

CZĘŚĆ DRUGA „WYBIERAM ŻYCIE” – ŚWIAT WEDŁUG AUTOREK POKOLENIA X

WPROWADZENIE 121

BOHATERKA X: STAWANIE SIĘ KOBIETĄ 123

- Córki Lilith 126
- „My” vs. „pozostali” 134
- Ciało i uroda 136
- „Don Juan jest zmęczony” – uwodzenie ponowoczesne 141
- A jednak te same role 145
- A jednak ta sama historia? 148
- Zmyć plamę 152
- Podsumowanie 157

IKSOWA RZECZYWISTOŚĆ 161

Rozpad rodziny 161

Rodzina zastępcza 164

Dzieci nocy 167

„God is a DJ” 172

„Czego oczekujesz od swoich piosenek?” 175

McPraca 181

A jednak kariera? 183

„Titanic to my” 185

Martwi idole 188

Pokolenie prozaku 189

Przejście 191

Podsumowanie 193

ZAKOŃCZENIE 198

SUMMARY 202

BIBLIOGRAFIA 207

WPROWADZENIE

Narodziny w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia fenomenu społecznego i kulturowego, jakim było Pokolenie X, wynikały ze społecznej, politycznej i gospodarczej sytuacji ówczesnego świata zachodniego, wkraczającego w kryzys po okresie ekonomicznej prosperity. Zapożyczona od tytułu pierwszej powieści Douglasa Couplanda nazwa „Pokolenie X” przyjęła się najpierw na gruncie amerykańskim, a potem także szerzej dla określenia tzw. młodych dorosłych („young adults”), znajdujących się wówczas w wieku od 17 do około 35 lat. Przypisana pokoleniu niewiadoma w zamyśle Couplanda symbolizowała nie tylko zagubienie młodych, ale przede wszystkim pewną wspólną dla nich nieoczywistość, „płynność” – jak nazwie charakterystyczną cechę ponowoczesnej tożsamości Zygmunt Bauman – i wynikające z niej dwuznaczność, sprzeczność i niejako wewnętrzne rozdwojenie (nie bez powodu mówi się o androgeniczności i kulturowym biseksualizmie Pokolenia X).

Członkowie owej generacji, szukając odpowiedzi na nurtujące ich pytania o cel i sens własnego życia, z ironią i dystansem przyglądali się światu, nie chcąc odgrywać w nim żadnej znaczącej roli. Ostentacyjnie sprzeciwiali się porządkowi ustanowionemu przez międzynarodowe korporacje, a ponieważ trudno im się było włączyć do globalnego obiegu (Bauman 2004a: 27), świadomie wysiedli z ekonomicznego pędzącego pociągu (por. Bauman 2004a: 26–27), pokazując swój brak zaufania do elit i własnych rodziców, których oskarżali o zaprzędanie się systemowi i pozostawianie dzieciom w spadku po rewolucji wyłącznie lęku. Odwracając się plecami do wszystkich instytucji regulujących

życie nowoczesnych społeczeństw zachodnich – od rządu po rodzinę – Iks wybrał w ich miejsce siebie. Stojące z boku i zagłębione w autoanalizie pokolenie szybko zyskało nowe, pejoratywne określenia, jak *slackers* (nieroby), *losers* (przegrani) czy Generacja Piotrusiów Panów. Szybko zaczęto także ironizować na temat pogrążonych w wiecznym kryzysie młodych, których jedyną traumą miał być wytykany im przy każdej okazji brak prawdziwej jednoczącej pokolenie rany. I tak za sprawą mediów denominacja pokoleniowa przekształciła się w łatkę niesłusznie (aczkolwiek chętnie) przypiętą całej generacji tzw. *post baby boomers*.

Banalizacja niewygodnego problemu, jakim stała się – szczególnie w Stanach Zjednoczonych – ta grupa nieprzystosowanych młodych ludzi przyczyniła się z pewnością do dzisiejszej niewidzialności pokolenia. I choć pod towarzyszącą mu niewiadomą podstawiano już rozmaite kulturowe i społeczne zjawiska oraz zaburzenia, choć znacząco wpłynęło ono na kulturę popularną i przyczyniło się do rozwoju nowych technologii, mimo iż znalazło swoje odzwierciedlenie zarówno w muzyce i filmie, jak i literaturze lat dziewięćdziesiątych, dziś jawi się jako pokolenie niemal zapomniane.

Moim celem stało się wydobyć z owego zapomnienia pewnego ułamka tej grupy¹. Obszar swoich badań zawęziłam do hiszpańskich członków generacji, a przede wszystkim do tych niewidzialnych wewnątrz kręgu niewidzialnych – czyli kobiet Pokolenia X. Skupienie się na twórczości pisarskiej wybranych autorek hiszpańskich wynikało z potrzeby uzupełnienia portretu pokoleniowego, jaki wyłania się z ich pisarstwa. Omawianą tu część tzw. młodej prozy lat dziewięćdziesiątych uważa się zwykle za literaturę męską. Postanowiłam dołączyć swój głos do innych zaprzeczających tej tezie² i poprzez analizę

¹ Książka ta nie pretenduje do roli kompendium wiedzy o hiszpańskim Pokoleniu X. Takie prace już powstały w językach hiszpańskim i angielskim. Stanowią one dla mnie punkt wyjścia i główne źródło odwołań.

² Myślę tutaj głównie o wydanej w Polsce książce Katarzyny Moszczyńskiej *La vida devorada*, w której obszerny rozdział poświęcony został hiszpańskiemu Pokoleniu X i powieściom Lucii Etxebarrii i Espido Freire. Także amerykańska hispanistka Christine Henseler w swojej *Spanish Fiction in the Digital Age* oraz hiszpańska badaczka Carmen de Urioste w *Novela y sociedad en la España contemporánea (1994–2009)* włączyły w obszar swoich analiz pisarki iksowe. Henseler sporo uwagi poświęca pierwszej powieści Gabrieli Bustelo *Veo veo*, z kolei Urioste omawia inną niż heteroseksualna tożsamość bohaterki Etxebarrii.

tematów pokoleniowych poruszanych przez hiszpańskie pisarki pokazać ich (oraz ich bohaterek i bohaterów) sposób widzenia swojego pokolenia i czasów, w jakich żyły. Nie było moim zamiarem utrwalanie podziału na tzw. literaturę męską i kobiecą, jednak niepokojący fakt pomijania bądź przemilczania pisarek, o których Christine Henseler napisze, że „wypadły z pokoleniowego równania” (2011: 49), uczynił tę książkę tym bardziej potrzebną. Potrzeba ta wynikała także z niegasnącego zainteresowania, jakim cieszy się analizowana tutaj proza wśród moich studentek – młodych kobiet XXI wieku – które w powieściach Lucii Etxebarrii czy Espido Freire wciąż odnajdują siebie. Co ciekawe, z problemami poruszonymi przez hiszpańskie autorki identyfikują się także młodzi mężczyźni. Bo choć Pokolenie X to dzisiejsi czterdziesto- i pięćdziesięciolatekowie, to jednak lęk, poczucie osamotnienia i braku kontroli nad własnym życiem, a także kwestie nierówności płci wydają się wciąż aktualne i bliskie dzisiejszym dwudziestolatkom.

Terminu „pokolenie” używam dla potrzeb książki w dwóch znaczeniach: biologicznym – skoncentrowanym na poszczególnych etapach życia człowieka oraz społeczno-kulturowym. To Wilhelm Dilthey, a później Karl Mannheim jako pierwsi wskazywali, że na moment tworzenia się generacji wpływają warunki społeczne. W tym rozumieniu pokolenie traktowane jest jako grupa osób urodzonych mniej więcej w tym samym czasie i mających te same doświadczenia historyczne. Mannheim uważał pokolenie za „grupę społeczną o charakterze dość luźnym, wywołaną przez podobne położenie w czasie” (za: Wyka 1977: 47), dokonując także podziału na „pokolenie” i „pokolenie rzeczywiste”. To drugie zaistnieć może wówczas, gdy „wytworzyła się konkretna więź pomiędzy członkami pokolenia wskutek ich wyeksponowania na społeczne i intelektualne symptomy procesu dynamicznej destabilizacji” (za: Kamińska 2007). A zatem, jak zwraca uwagę Aneta Kamińska, „pokolenie może stać się pokoleniem rzeczywistym, kiedy zaistnieje odpowiednia sytuacja historyczna” (Kamińska 2007). Na pokolenie rzeczywiste składają się jednostki pokoleniowe, które choć niekiedy znacznie się między sobą różnią (dzielą je bowiem warunki dorastania), to jednak połączone są wspólnotą doświadczenia historycznego. José Ortega y Gasset podkreśla, że członkowie danej generacji:

przychodzą na świat obdarzeni pewnymi cechami typowymi, stanowiącymi o ich podobieństwie i odróżniającymi ich od generacji poprzedniej. W ramach tego podobieństwa mogą istnieć jednostki o najprzeróżniejszym charakterze, do tego stopnia odmiennym, że na skutek bliskiego współżycia między sobą, niektóre z nich, mimo że sobie współczesne, są antagonistyczne. Jednakże pod najbardziej nawet konfliktową warstwą postaw przeciwstawnych z łatwością można dostrzec delikatną nić, która łączy wszystkich. I jedni, i drudzy są dziećmi swoich czasów i im bardziej się między sobą różnią, tym bardziej zdają się podobni (Ortega y Gasset 1992: 46).

Przeżyciem pokoleniowym, a tym samym spoiwem formującym pokolenie, jest wydarzenie historyczne. To ono ma największy wpływ na jego członków w okresie ich największej chłonności i wrażliwości społecznej, a zatem we wczesnej młodości. I choć nie ma jednoznacznych ram wiekowych określających pokolenie, zwykło się przyjmować za dolną jego granicę czternasty, a za górną dwudziesty piąty rok życia (Kamińska 2007). Obecnie – jak wskazuje Kamińska – ze względu na przyspieszony rozwój biologiczny niektórzy obniżają dolny pułap wiekowy do dziesięciu lub dwunastu, inni zaś podwyższają go nawet do trzydziestego piątego roku życia, uzasadniając ten fakt przedłużonym okresem edukacji (Kamińska 2007). Zarówno Dilthey, jak i Ortega y Gasset proponowali przesunięcie granicy pokoleniowej na okres pełnej biologicznej dojrzałości jednostki. Dla Diltheya rolę istotniejszą niż wiek odgrywało „wspólne odkrycie znaczenia nadawanego historycznemu wydarzeniu przez twórczego sprawcę procesu dziejowego” (Kłoskowska 1987: 26). Ortega poszerza jeszcze ten przedział pokoleniowy o dwa kolejne etapy: okres między trzydziestym a czterdziestym piątym rokiem życia, będący czasem odkrywania nowych idei, oraz fazę między czterdziestym piątym a sześćdziesiątym rokiem życia, służącą ich rozwojowi (Ortega y Gasset 1993: 41–43).

W tym kontekście Pokolenie X rozumiane będzie jako pokolenie rzeczywiste, w którym istnieją różne jednostki pokoleniowe w konkretnym momencie historycznym. Bohaterowie analizowanych przeze mnie utworów literackich znajdują się w owym poszerzonym przedziale wiekowym, tj. między szesnastym a czterdziestym rokiem życia.

Książka składa się z dwóch części. W pierwszej dokonuję charakterystyki Pokolenia X w oparciu o kryteria określające kulturę masową, społeczeństwo globalne oraz specyfikę czasów ponowoczesnych.

W pierwszym rozdziale omawiam pokrótce wpływ wszystkich dziedzin kultury popularnej mających znaczenie dla tego pokolenia (literatura, film, muzyka, media), a także oddziaływanie czynników kulturowych na postawy jego przedstawicieli i na ich życiową filozofię. Wychodzę od opisu fenomenu amerykańskiego Pokolenia X, które stało się wzorem pewnej konkretnej pokoleniowej orientacji w innych częściach świata.

W kolejnym rozdziale przyglądam się hiszpańskiej Generacji X na tle przemian historycznych, społecznych i kulturowych zachodzących w Hiszpanii po 1975 roku, to one bowiem określiły jej specyfikę.

Trzeci rozdział dotyczy fenomenu tzw. młodej hiszpańskiej prozy ostatniej dekady XX wieku, kiedy to pojawili się zarówno nowi autorzy, jak i nowy czytelnik. Twórcy ci kreują nowy typ bohatera – nowego Innego, „wykluczonego”, będącego „dzieckiem” nowych realiów. Wśród nich znalazła się także grupa pisarzy zaliczanych do tzw. literackiego Pokolenia X, określanych tym mianem ze względu na problematykę, jaką podejmują, oraz stosowane przez nich środki i konwencje stylistyczne typowe dla literatur tego pokolenia na świecie. Debiutom towarzyszyła dyskusja na temat miejsca młodych autorów w obszarze literatury, tocząca się wokół kwestionowanej literackości ich prozy. Zarzuty dotyczyły także faktu, iż sukces młodych twórców najczęściej szedł w parze z promocją medialno-wydawniczą, której zawdzięczali swoją karierę. Kolejną poruszaną przy tej okazji sprawą była relacja na polu autor–książka i autor–czytelnik, a jedno z pytań dotyczyło tego, na ile owe związki twórcy z własnym tekstem oraz swoiste zaprojektowanie „czytelnika modelowego” (Eco) były ważne ze względów innych niż promocyjne.

Odpowiedź na to pytanie jest niejednoznaczna, niemniej w większości przypadków odnajdziemy jakiś element, który łączył autora z jego powieścią, a tym samym sprawiał, że „produkt” skierowany był do konkretnego odbiorcy. Zdjęcia pisarzy pojawiają się na okładkach ich książek (Ray Loriga), a oni sami udzielają wywiadów, w których tłumaczą założenia tworzonej przez siebie literatury (José Ángel Mañas), wreszcie otwarcie wypowiadają się w mediach na tematy poruszane w swoich powieściach, co widać na przykładzie omawianej przez Lucię Etxebarrię czy Gabrielę Bustelo kwestii feminizmu. Zabierają też głos jako znawcy literatury i kultury oraz obserwatorzy przemian społecznych, co w oczach krytyki czyni ich – trawstując Michela Foucaulta – (pseudo)„fundatorami

dyskursywności”. Oskarżani o fałszywy bunt i literacki dyletantyzm, stworzyli jednak na gruncie hiszpańskim pewien nowy typ powieści, którego popularności i wyjątkowości nie można zanegować. Specyfiką twórczości tego kręgu autorów, pozwalającą na określenie ich mianem Pokolenia X, jest tematyka, jaką podjęli, a także zastosowane przez nich środki stylistyczne i formalne.

Nowy był także odbiorca. Młoda literatura bezsprzecznie była skierowana do młodego czytelnika, który dzięki wspólnej przynależności pokoleniowej mógł utożsamiać się zarówno z bohaterami, jak i z autorami. Co charakterystyczne, korzenie tej literatury odnajdujemy nie tylko w tradycji literackiej, lecz przede wszystkim w kulturze popularnej (liczne odniesienia do filmu, muzyki, sztuk plastycznych i ówczesnych mediów). Jeśli chodzi o wpływy literackie, twórczość ta, zwana „nowym realizmem”, stanowi zarówno kontynuację realizmu, jak i tzw. brudnego realizmu oraz późniejszych dokonań reprezentantów *beat generation*. Na gruncie hiszpańskim jej bezpośrednich poprzedników szukać należy wśród przedstawicieli neoekspresjonizmu lat siedemdziesiątych XX wieku.

Rozdział czwarty poświęcam problematyce pisarstwa kobiet w Hiszpanii. Omawiam przy tym krótko historię literatury autorstwa kobiet jako fenomenu globalnego, uwzględniając takie pojęcia, jak „feminizm”, „kobieta” i „płeć”. Przywołuję narodziny myśli feministycznej i ruchów emancypacyjnych na świecie, za którymi stoją francuski racjonalizm i brytyjski empiryzm. Poruszam również kwestię tzw. nieistnienia kobiety, której podwaliny nadała psychoanaliza Freuda, oraz krytykę tego stanowiska, której podjęła się przede wszystkim Simone de Beauvoir, a później także teoretyczki *écriture féminine*. W dalszej części rozdziału szkicuję rozwój myśli feministycznej w połączeniu z narodzinami krytyki feministycznej. Literaturę autorstwa pisarek hiszpańskich przedstawiam pokrótce od czasów frankizmu, poprzez schyłek dyktatury i transformację, aż do lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, omawiając także kwestię tzw. literatury kobiecej i kłopotów z samoidentyfikacją autorek jako pisarek feministycznych czy feminizujących. Prześledzenie genealogii literackiej twórczości kobiet w Hiszpanii pozwoliło na wyodrębnienie problemów i tematów, które stały się punktem wyjścia dla powieściopisarek nowej generacji debiutujących w latach dziewięćdziesiątych. Co ciekawe, o ile Pokolenie X zwykło się określać mianem pokolenia pozbawionego tradycji literackiej – tzw. ojca – o tyle twórczość hiszpańskich autorek wskazuje na istnienie literackiej „matki”. Młode pisarki

zostały gotowy grunt przygotowany przez poprzedniczki, by na nowo podjąć tematykę już wcześniej poruszaną, tym razem jednak w nowym kontekście, determinowanym przez ich przynależność pokoleniową.

Spośród publikujących w tamtej dekadzie autorek różnych pokoleń wybrałam tylko te debiutujące wówczas pisarki, które ze względu na wiek i tematykę swojej twórczości wpisują się w ramy Pokolenia X. Dla potrzeb książki dokonałam analizy powieści sześciu wybranych autorek. Są to: Violeta Hernando i jej *Muertos o algo mejor* (1996); Lucía Etxebarria z trzema powieściami z tamtego okresu: *Amor, curiosidad, prozac y dudas* (*Miłość, ciekawość, prozac i wątpliwości*, 1997, tłum. W. Charchalis), *Beatriz y los cuerpos celestes* (1998) oraz *Nosotras que no somos como las demás* (1999); Gabriela Bustelo i jej *Veo veo* (1996); Care Santos z dwiema powieściami młodzieżowymi: *La muerte de Kurt Cobain* (1997) i *Okupada* (1997); Espido Freire i *Melocotones helados* (*Zmrożone brzoskwinie*, 1999, tłum. M. Chrobak); Belén Gopegui ze swoją *La conquista del aire* (*Zdobywanie powietrza*, 1998, tłum. W. Charchalis).

Druga część książki poświęcona została analizie poszczególnych powieści i podzielona na dwie uzupełniające się części.

Część pierwsza, odwołująca się do rozdziałów pierwszego, drugiego i czwartego, odnosi się bezpośrednio do podtytułu książki, czyli do pokolenia widzianego oczami bohaterek, a także problemów pokoleniowych, przede wszystkim tożsamościowych, wynikających zarówno z bycia kobietą, jak i członkinią tej właśnie generacji. Celem analizy jest wykazanie, jaki wpływ na losy bohaterek będących „produktem” ery postfeminizmu wywarła myśl feministyczna i jej przełożenie na kobiecą rzeczywistość, a także na ile tę „nową” tożsamość kobiety ukształtowały czynniki kulturowe, w tym kultura popularna.

Do drugiej części rozważań, opartej na rozdziałach pierwszym, drugim i trzecim, włączam także męskiego bohatera obecnego w omawianych powieściach. Nawiązuję w niej do wszystkich przedstawionych w drugim rozdziale problemów pokoleniowych, na które składają się: rodzina, stosunek do pracy i kariery, a także sfera życia związana z rozrywką.

Wybrany przez mnie temat stanowi nieopracowaną dotychczas w języku polskim część badań nad najnowszą literaturą hiszpańską. Moim celem było ukazanie podobieństw i różnic między tym literackim Pokoleniem X a Pokoleniem X będącym wytworem ówczesnej kultury. Podział analiz na dwie części

służyć miał zestawieniu portretu generacji widzianej oczami kobiecego bohatera (indywidualne, w tym przypadku ściśle kobiece doświadczenie) i oczami autorek bez względu na płeć bohatera (czynniki kulturowe), tworząc niejako podwójny portret generacji. Tytuł niniejszej książki jest zapożyczeniem ze sławnego monologu głównego bohatera filmu Danny'ego Boile'a *Trainspotting* z 1996 roku. Zapowiada chęć zmiany u bohaterów oraz nieunikniony proces ich przejścia w dorosłość. W przypadku postaci kobiecych decyzja o wyborze życia spleta się z budowaniem, czy raczej konstruowaniem, na nowo swojej kobiecości.

Za sprawą swojego usytuowania w czasie Pokolenie X było zarówno ostatnim pokoleniem ubiegłego stulecia, jak i pierwszym nowej technologicznej ery. Ta specyfika, a co za tym idzie wiele spajających jego członków cech, pozwala zaryzykować tezę, iż być może jest ono również ostatnim pokoleniem poddającym się tak spójnej charakterystyce. Jako członkini pokolenia chciałam mieć w tym opisie swój, choćby niewielki, udział.

Niniejsza książka stanowi nieco zmienioną wersję rozprawy doktorskiej obronionej w Instytucie Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Decyzja o jej napisaniu i opublikowaniu w języku polskim wynikała z chęci dotarcia także do czytelników nieznających języka hiszpańskiego, ale zainteresowanych kulturą i literaturą hiszpańską.

CZĘŚĆ PIERWSZA

**POKOLENIE X, CZYLI POKOLENIE
Z WIELOMA NIEWIADOMYMI**

POKOLENIE X JAKO FENOMEN SPOŁECZNO-KULTUROWY

Geneza nazwy

Termin *Generation X* został po raz pierwszy użyty w 1953 roku jako tytuł cyklu fotografii dokumentujących życie pokolenia urodzonego podczas II wojny światowej i wkraczającego w dorosłość w okresie powojennym. Projekt powstał w ramach początkującej wówczas agencji fotoreportażu Magnum Photos, której współzałożycielem był węgierski fotograf i fotoreporter Robert Capa – autor zarówno pomysłu, jak i nazwy „Pokolenie X” (Arnold 1996). Intencją Capy było stworzenie dwudziestu czterech indywidualnych portretów młodych ludzi pochodzących z dwudziestu czterech krajów i pięciu kontynentów. W rzeczywistości jednak większość zdjęć została zrobiona w Stanach Zjednoczonych, co ograniczyło portret nowego pokolenia do przedstawicieli białej amerykańskiej klasy średniej. Tytułowa litera X miała oddawać globalny już wtedy, zdaniem Capy, problem z samoidentyfikacją wyrosłej po wojnie generacji (Ulrich 2003: 5).

Nazwa powróciła w roku 1964, tym razem jako tytuł książki socjolożki Jane Deverson i dziennikarza Charlesa Hambleta. Ich *Generation X* powstała na podstawie wywiadów, które Deverson przeprowadziła z brytyjskimi nastolatkami na zlecenie magazynu „Woman’s Own”. Artykuł miał być próbą sportretowania brytyjskiej młodzieży. W tym celu na przestrzeni osiemnastu miesięcy Deverson pytała młodych m.in. o ich relacje z rodzicami, stosunek do wiary i edukacji oraz poglądy na małżeństwo, pieniądze, politykę, narkotyki, alkohol, seks czy

kolor skóry. Wśród respondentów znaleźli się także przedstawiciele gangów młodzieżowych oraz wrogich sobie wówczas subkultur modsów i rockersów³. Wyniki badań okazały się na owe czasy na tyle szokujące (wykazały m.in., że ówczesna młodzież jest bardzo liberalna w swoich poglądach na rodzinę, religię i życie seksualne), że redaktorzy pisma odrzucili artykuł. Badania Deverson zaowocowały jednak publikacją w 1964 roku wyżej wspomnianej książki (Wallace 2020). Jako że dotyczyła ona młodych londyńczyków, pojęcie Pokolenia X i tym razem ograniczyło się do przedstawicieli białej klasy średniej, tyle że brytyjskiej (Ulrich 2003: 3).

W latach siedemdziesiątych *Generation X* powraca jako nazwa formacji punkrockowej założonej przez brytyjskiego wokalistę Billy'ego Idola, a zarazem tytuł jej debiutanckiej płyty z 1978 roku. Artysta sięgnął po to zapożyczenie zainspirowany podobno właśnie książką Deverson i Hambletta. Jak zauważa Christine Henseler (2011: 31), albumem tym, szczególnie zaś utworem *Your Generation*, Idol niejako podarował późniejszemu o dekadę Pokoleniu X jego muzykę i słowa.

Swoje właściwe znaczenie nazwa zyskała jednak dopiero w latach dziewięćdziesiątych za sprawą kanadyjskiego autora Douglasa Couplanda i jego pierwszej powieści *Pokolenie X. Opowieści na czasy przyspieszającej kultury* z 1991 roku (*Generation X. Tales for a Accelerated Culture*). Coupland, podobnie jak wcześniej Capa, podjął w niej próbę sportretowania nowej generacji, inaczej jednak niż Capie, dzięki odpowiednio wybranemu medium, udało mu się wypracować i utrwalić szereg definicji pokoleniowych, które później na stałe weszły do języka potocznego i powszechnej świadomości społeczeństwa amerykańskiego⁴.

³ *Mods* – subkultura, która narodziła się w Londynie w późnych latach pięćdziesiątych XX wieku. Jej członkowie interesowali się modą, słuchali muzyki pop, w tym soulu i rhythm and bluesa, i jeździli na włoskich skuterach. *Rockers* – subkultura przypominająca amerykańskie gangi motocyklowe (<http://www.flickr.com/photos/brizzlebornandbred/5130733677/> [02.10.2014]).

⁴ Na gruncie polskim *Pokolenie X* Couplanda szczegółowej i trafnej analizie poddała Blanka Brzozowska w książce *Gen X. Pokolenie konsumentów* (2005). Praca ta stanowić będzie dla mnie główny punkt odniesienia przy okazji omawiania fabuły powieści kanadyjskiego autora.

Olga Nowak, iberystka, literaturoznawczyni, adiunkt w Instytucie Filologii Romańskiej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół hiszpańskiej „młodej prozy” końca XX wieku, a także społecznego i politycznego zaangażowania we współczesnych tekstach kultury. Obecnie zajmuje się problematyką wojny i dyktatury frankistowskiej w komiksie hiszpańskim.

Studium Olgi Nowak poświęcone jest powieściom pisanych przez hiszpańskie autorki w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, dekadzie przypisanej Pokoleniu X. Nazwano tak młodych ludzi, którzy pod koniec ubiegłego wieku doświadczali problemów ze znalezieniem swojego miejsca w społeczeństwach podupadającego dobrobytu. Wśród powieści hiszpańskich iksów autorka wyróżnia te napisane przez kobiety – m.in. Lucię Etxebarrię, Care Santos, Espido Freire – kładąc nacisk na dopełniające się wówczas w Hiszpanii, choć wcale niezakończone, przemiany dotyczące społecznej pozycji kobiet. Otrzymujemy więc, jak pisze sama Autorka, „podwójny portret generacji”: z jednej strony obraz epoki, której bohaterowie odczuli jak nigdy wcześniej ból niedookreślenia i „płynność” rzeczywistości, a z drugiej – opis pewnego etapu kobiecej emancypacji Hiszpanek – dokonany przez same kobiety. W latach dziewięćdziesiątych, kiedy przejście do demokracji zostało w Hiszpanii teoretycznie zakończone, brakowało ważkich wydarzeń, które stałyby się spoiwem dla nowego pokolenia. Pozostawało kontestować rzeczywistość społeczną, jak faktycznie robili to młodzi autorzy, wzorując się częściowo na literaturze beat generation czy amerykańskiego brudnego realizmu. Bunt nie przekładał się jednak na symboliczną walkę ze społeczeństwem, lecz prowadził do wycofania się w sferę indywidualnych przyjemności i doświadczeń. W obrębie całego pokolenia literatura pisana przez kobiety wyróżnia się tym, że oprócz rejestrowania buntowniczych gestów, daje też ciekawy wgląd w historię społeczną Hiszpanii końca XX wieku.

Fragment recenzji dr hab. Niny Pluty-Podleszańskiej

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-144-4